

Voordracht (naderhand enigszins bewerkt) voor het grondslag-congres van het CDJA-Zuid-Holland te Boskoop d.d. 27 november 1982, uitgesproken door prof. dr. J. Klapwijk, hoogleraar in de moderne filosofie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Over de publieke rechtsorde en het rijk van God

Vele christenmensen voelen zich tegenwoordig intens betrokken bij de vraag naar de onderlinge verhouding van geloof en politiek. Bewapeningswedloop en vredesbeweging, rassenconflicten en wereldleed confronteren ons telkens weer met de concrete vraag naar de verhouding van publieke rechtsorde en rijk van God. Gaapt er niet een diepe kloof tussen de zogeheten rechtsverhoudingen zoals die hier op aarde onder de volkeren hun beslag gekregen hebben en al hetgeen God in zijn Woord ons geboden en ons in het geweten gegrift heeft? Kortom, hoe moet je die twee, Zijn rijk en onze harde politieke werkelijkheid, met elkaar in verband brengen? Is er eigenlijk wel verband? Of heb je niet nuchter vast te stellen dat in onze God-vergeten wereld de historische en politieke ontwikkelingen zozeer een eigenmachtige loop hebben genomen, ja, óók een loopje hebben genomen met het van God gewilde recht, dat welhaast alle raakpunten met Zijn rijk zijn verdwenen? Kijk je om je heen in de wereld van de grote en de kleine politiek, dan ontdek je schrijnend onrecht, hongersnood op wereldformaat, de kans op een nucleaire ramp en altijd weer in-bange kinderogen. Neem je vervolgens de bijbel ter hand dan lijkt er een andere wereld voor je open

te gaan. Dan hoor je van een God die een kermend slavenvolk uitleidt uit Egypte naar het Beloofde Land, een God die armen en ellendigen, weduwen en wezen háástig recht verschafft, een God die Zijn Zoon Jezus als Verlosser en Bevrijder in de wereld heeft doen komen, een God die uitzichten biedt op een messiaans vreedrijk waarin volken hun wapensystemen ontmantelen en hun zwaarden omsmeden tot ploegscharen (Jes. 2:4). Zijn dat niet twee gescheiden werelden?

Een dubbele werkelijkheid?

Christenen lijken te staan in een dubbele werkelijkheid, Gods wereld en onze alledaagse werkelijkheid. Overal waar Gods Geest mensen aangrijpt, daar klapt er op een of andere manier een tegenstelling open tussen de orde van het koninkrijk van God en dat wat onder ons moet doorgaan voor de publieke rechtsorde. Als Gods Geest er aan te pas komt, zegt Petrus in zijn Pinksterpreek, gaan oude mensen dromen dromen, jonge mensen krijgen nieuwe vergezichten (Hand. 12:17). Mensen worden onrustig, nemen geen genoegen met de bestaande situatie, het volk van God gaat op weg.

Die droom van oud en jong, het Beloofde Land van de Joden, het messiaanse rijk

* In de rubriek Documentatie worden notities, redevoeringen, brieven etc. over een voor de christen-democratie relevant thema opgenomen, die naar het oordeel van de redactie daarvoor in aanmerking komen en die niet elders reeds in CDA-verband werden gepubliceerd

van Israëls profeten, heeft voor de christen zijn grond en middelpunt in de persoon, het werk, het expansieve genaderégime van Jezus Christus. Waar de stem van Jezus beslag legt op een mens – door simpel te zeggen: Ik ben de gekruisigde en opgestane Heer; volg Mij – daar vestigt Hij een stukje van dit koninkrijk. Die droom is dus niet zomaar een bevestiging. Hij is gegronde verwachting. Eens zal de droom in deze werkelijkheid manifest worden, als de grauwsliuier van het kwaad van deze wereld zal worden weggetrokken. Ondertussen staan christenmensen nu al onder het gebod van het Koninkrijk. De droom heeft ze te pakken. Ze dromen de droom van Martin Luther King dat op de rode heuvels van Georgia de zonen van vroegere slavenhouders en de zonen van vroegere slaven eens als broeders aan één tafel zitten. Ze dromen de droom van ds. Beyers Naudé dat kinderen van blank, bruin en zwart eens de handen ineen zullen slaan. Ze dromen de droom van de stervende bisschop Oscar Roméro dat verdrukkers en verdrukten elkaar eens zullen vinden aan de voet van het Kruis.

Ik wil maar zeggen, ware godsdienst is – anders dan Marx beweerd heeft – niet een opium van het volk. Ware godsdienst versuft en versluiert niet, doch scherpt je ogen. Pas in het licht van de bijbelse droom, in de buurt van de Messias, gaan je ogen ten volle open en schrik je eerst goed van de bruutheid van ons alledaags bestaan. In dat licht kun je de misère van de derde-wereldlanden en de dreiging van een nucleaire catastrofe noch negeren noch als een historisch noodlot aanvaarden. Gods wereld en onze wereld zijn niet te scheiden. De messiaanse droom is ons toch niet geschonken als een vluchtweg uit ons platgewalst bestaan?

Radicaal evangelisch?

Voor vele christenen, vooral voor vele christen-jongeren, is hiermee de zaak be-

slist: Er moet een regelrechte brug geslagen worden van de alledaagse politiek naar het Godsrijk dat wij verwachten. Gevraagd: een zo radicaal mogelijke evangelische politiek! Immers, als er zoveel bruut en brutaal onrecht in deze wereld te vinden is, dan moeten wij – en dat wil vooral zeggen, dan moeten de mensen met de politieke verantwoordelijkheid onder ons – er toch uit alle macht iets aan doen? Is het niet uitgerekend de *politiek* die een wig kan drijven in de bikkelharte structuren van geweld en onderdrukking, zoals die in onze wereldsamenleving zijn ingemetseld? De kerk mag dan de naam hebben zich bezig te houden met de eigen religieuze behoeften van de goe-gemeente – terecht of ten onrechte, daarover wordt verschillend gedacht – in de politiek kan in ieder geval iets gedáán worden. Daar kan men zich richten op en inzetten voor wat bijv. in het recente grondslagrapport van het CDJA *Heelmaken wat gebroken is* met sterke nadruk en met grote regelmaat genoemd wordt 'de bevrijdende heilsbeweging van God'.

Ik vraag u: Zijn wij hier niet op de goede weg? Moeten wij ons geloof niet veel meer politiek beleven? Heeft een vorig geslacht het evangelie niet teveel verinnerlijkt, vergeestelijkt en als zieletroost opgediend en ingedronken? Is ook de kerk misschien niet meer bekommerd geweest om orthodoxie dan om orthopraxie, meer bedacht op de rechte leer dan op de rechte daden? Ja, moeten we niet ook de bijbel gaan lezen met nieuwe ogen? Moeten we niet beseffen dat reeds in bijbelse tijden het geloven veelal neerkwam op het doen van politieke keuzen?

Om deze politieke visie op de bijbel te staven, wordt er tegenwoordig op van allerlei gewezen. Was niet de exodus, de uittocht van de Israëlieten uit Egypte, een daad van geloof en van politieke rebellie in één? Was niet Jezus in Zijn prediking – om nogmaals met het grondslagrapport van het CDJA (p. 12) te spreken – een

radicaal criticus van de bestaande orde? Was niet de alleroudste kerkelijke geloofsbelijdenis die we kennen, 'Jezus is Heer' (Rom. 10:9, 1 Cor. 12:1, Fil. 2:11), èn een geloofsbelijdenis èn een politiek manifest tegenover de heersersaanspraken van de vergoddelijkte keizer in Rome? Komt het er ook voor ons niet op aan om de aloude Boodschap van de bijbel nieuw te spellen en in politieke termen te vertalen?

Sinds de jaren zestig is in christelijke kring de lucht bezwangerd van dit soort 'politieke theologie'. Wat hiervan te denken? Wel denk ik dat bovengenoemde opvattingen op zijn minst *een stuk* van onze sympathie verdienen. In ieder geval maken ze immers duidelijk *dat* er een bepaalde betrokkenheid is tussen geloof en politiek, tussen de concrete staatkundige verhoudingen in deze wereld èn de wetten van Gods koninkrijk. God zij dank, bijbel en geloof laten de brute machtspolitiek van vroegere en hedendaagse Farao's en Caesars niet ongeschokt.

Ik voeg echter toe, dat hiermee de netelige kwestie *hoe* het evangelie moet inwerken op de politieke verhoudingen nog allerm minst beantwoord is. Door heel de geschiedenis hebben christenen zich immers reeds het hoofd gebroken, ja, strijd ontkend over de vraag: Wat hebben Christus en Caesar, paus en keizer, geestelijke en wereldlijke overheid, geloof en politiek, Koninkrijk van God en staatkundig bestel nu met elkaar van doen? Tot een eensluidend of afdoend antwoord is men niet gekomen. Het vraagstuk heeft trouwens zoveel haken en ogen dat ook ik me aan geen afdoende antwoord wagen zal. In het verband van mijn verhaal wil ik slechts op enkele punten de afstand opmeten tussen wat we in deze wereld gewend zijn als rechtsorde te beschouwen èn de gerechtigheid van het koninkrijk van God. Gemakshalve heb ik een en ander samengevat in een tweetal hoofdstellingen met toelichting.

Het rijk van God en de legale rechtsorde
Mijn eerste hoofdstelling gaat in tegen de overspannen verwachtingen van tal van politieke theologen en luidt: *Er is een immense afstand tussen het door de staat bewerkte rechtsbestel en het koninkrijk van God vanwege de legaliteit van de publieke rechtsorde èn vanwege de onvermijdelijkheid van het politieke compromis.* Op beide zaken heb ik nader in te gaan, zowel op de genoemde legaliteit van de publieke rechtsorde als ook op de aard en noodzaak van het politieke compromis. Eerst iets over die 'legaliteit'. De door de staat gevestigde rechtsorde is altijd, ook binnen een moderne democratische rechtsstaat, tot op grote hoogte een *uitwendige* rechtsorde. Naar zijn aard en bestemming is de staat weliswaar te zien als een rechtsgemeenschap van overheid en onderdanen in een *inhoudelijke* zin van het woord, d.w.z. als een publieke rechtsorde die bij alle historische verscheidenheid ten diepste berust op van God gegeven rechtsbeginselen. De burgerij is gehouden recht te doen en de statelijke overheid is van haar kant geroepen binnen het gegeven gebied de rechtsorde te handhaven met behulp van een gemonopoliseerde zwaarmacht.

Daarom zegt de bijbel ook dat de overheid van Godswegen het recht heeft te bestellen, het onrecht heeft af te weren en bij dit alles het zwaard niet te vergeefs draagt (Rom. 13:4 enz.). De onmisbaarheid van dat zwaard wijst echter reeds op de kloof die er gaapt tussen het inhoudelijke ideaal van de rechtsgemeenschap en de feitelijke verhoudingen in onze verzondigde wereld. In die verzondigde wereld is burgerzin en rechtsbesef God-dank niet algeheel teloor gegaan. Ondertussen heeft elke statelijke gemeenschap zich wel met machtsmiddelen naar binnen en naar buiten te beschermen.

Let wel, de statelijke overheid beschikt niet over geestelijke middelen. Zij beschikt slechts over politieke middelen, middelen

gebaseerd op machtsgeweld, om het recht tot gelding te brengen en zo nodig af te dwingen. Dat is haar kracht, dat is tegelijk haar beperking. In een moderne, pluriforme samenleving als de onze kan de overheid als algemene publieke instelling bij haar wetgevende en uitvoerende arbeid tegenover de burgerij geen appèl doen op het evangelie, al dienen christen-regeerders zich persoonlijk terdege gebonden te weten aan het Woord en de Wet van God, ook waar die zich uitlaat over het openbare leven. De overheid heeft ook geen specifieke middelen achter de hand om evangelische noties, zedelijke normen of rechtsbeseffen te vestigen in de gewetens van de onderdanen. Is het niet veeleer zo, zeker in een democratische rechtsorde, dat de overheid voor het scheppen en doorvoeren van publieke rechtsregelingen in hoge mate afhankelijk is van rechtsopvattingen die in de consciëntie van het volk reeds aanwezig zijn? Een overheid die zich tegenover de burgers zou willen opwerpen als een soort volksopvoeder zou binnen de kortste tijd als manipulator gebrandmerkt worden. Terecht!

Het gevolg hiervan is, dat de overheid zo vaak het recht geschonden wordt weinig meer kan doen dan regelend en regelstellend op te treden met betrekking tot de *uitwendige gedragingen* van de betreffende onderdanen. En dan alleen nog voorzover die gedragingen duidelijk ingaan tegen de vastgestelde en erkende rechtsorde. Maar op de mentaliteit van een volk of op het rechtsbewustzijn van individuele burgers heeft de overheid niet of nauwelijks invloed, behalve dan dat goede wetgeving en goed bestuur het recht daadwerkelijk hooghoudt en dat rechtsverkrachting door niets zozeer in de hand gewerkt wordt als door een beleid en bestuur dat **corrupt is**.

In deze zin kun je dus m.i. zeggen dat aan een overheid slechts gedragsbepalende middelen ter beschikking staan. Ze mag niet indoctrineren of manipuleren. Ze mag

niet ingrijpen in de sfeer van de persoonlijke, politieke of godsdienstige overtuigingen. Ze mag de gevoelens niet kneden of de gewetens knevelen. Zodoende zou ze immers gevaarlijk dicht in de buurt komen van de totalitaire staat! De overheid moge dan al hoeksteen zijn van de openbare orde, hoedster van het publiek belang, ze kan uit dien hoofde slechts de algemene rechtsorde handhaven en de nodige voorzieningen treffen die voor deze rechtsorde bevorderlijk zijn. Ze kan als zodanig slechts algemene, wettelijke kaders scheppen, daarnaast ook ruimte bieden en voorwaarden formuleren voor het goede functioneren van allerlei niet-staatelijke leefverbanden, zoals het gezin, de school, de kerk en het bedrijfsleven. Een wetsconform gedrag kan hiermee worden nagestreefd en, zo nodig, met machtsmiddelen en juridische sancties worden afgedwongen. Maar verder? Van de overheid mag alles zolang het maar legaal is . . .

In deze uitwendige legaliteit blijkt voor mijn besef de beperkte taak van de staatelijke overheid. De Nederlandse overheid kan bijv. alle hier woonachtigen rechtsbescherming aanbieden, toch kan ze niet voorkomen dat desondanks buitenlanders, vrouwen, gehandicapten en noem maar op, telkens weer bij anderen worden achtergesteld of persoonlijk gekwetst worden. Laat ik een ander voorbeeld noemen. In de Verenigde Staten moge sinds de dagen van Martin Luther King de rassensegregatie, de ongelijke behandeling van negers op scholen, bij verkiezingen etc. wettelijk zijn teniet gedaan, toch blijven ook daar de zwarten de discriminatie en ongelijke kansen aan den lijve voelen. Martin Luther Kings droom heeft met andere woorden geen of misschien is het beter te zeggen, zijn droom heeft slechts een zeer beperkte gestalte gekregen. Welnu, dat bedoel ik met de immense afstand tussen de publieke en burgerlijke rechtsorde enerzijds en het rijk van God anderzijds. Het rijk van God kan naast

een gemeenschap van geloof, hoop en liefde (1 Cor. 13:13) ook een rechtsgemeenschap genoemd worden. Toch zijn de vele gepositieerde vormen van het recht op aarde slechts een bleke afschaduw van bijbelse, messiaanse gerechtigheid. Bijbelse gerechtigheid betekent dat het verkreukeld schepsel weer opveert en niet alleen God maar ook de mens ten volle tot zijn recht komt. In de orde van het koninkrijk van God gaat het nimmer om uitwendig of wetsconform gedrag. Daar worden mensen van binnenuit veranderd door de prediking van het Woord en de werking van de Geest, door de navolging van de kruiseling die de messiaanse koning bleek te zijn. Daar wordt het kwade door het goede overwonnen, daar is de schuld uitgeboet, daar worden tranen gedroogd, daar worden niet maar de symptomen maar de wortels van het kwaad verwijderd. Gerechtigheid en vrede – zij kussen elkaar, zegt Ps. 85:11.

Het rijk van God en het politieke compromis

Nu in de tweede plaats, een toelichting op de staart van mijn eerste hoofdstelling: het politieke compromis. De statelijke overheid is bij de uitvoering van haar taak – ik wees er reeds op – in sterke mate gebonden aan het rechtsbewustzijn van de burgerij. Dat betekent een nog nadere beperking van de staatstaak. Toegegeven, de overheid heeft een eigen, oorspronkelijke, van God gegeven verantwoordelijkheid tegenover het volk; ik kom daarop terug. In een moderne, pluriforme samenleving als de onze dient zij echter bij al haar beleid in te spelen op wat er leeft in de verschillende sectoren van onze samenleving. Ze mag ook allerminst voorbij gaan aan minderheidsopvattingen in den lande (denk aan het rituele slachten door de moslims onder ons). Ze zal voortdurend moeten nagaan, vooral in tijden van economische recessie, hoe allerlei min of meer gerechtvaardigde eisen of verlangens

tegen elkaar moeten worden afgewogen. Het concrete overheidsoptreden moet op de een of andere manier als rechtvaardig overkomen bij een bevolking die, zoals in Nederland, vóóral ook geestelijk zeer gemengd is samengesteld (onze parlementaire democratie is hierop gebaseerd). Waar de een een groot goed aanwezig ziet, daar ziet de ander soms een groot kwaad om de hoek kijken (denk aan de discussie rondom de zgn. antidiscriminatiewet). En zelfs dat wat onder grote lagen van de bevolking als een groot euvel wordt ervaren (ik noem slechts de prostitutie in Kantendrecht en de heroïnehandel op de Zee-dijk) kan in veel gevallen slechts met de grootste moeite enigermate worden ingeperkt.

Ik wil maar zeggen: politici *moeten* vuile handen maken. Hun leven hangt van compromissen aan elkaar. Elk regeerakkoord getuigt hiervan. Ook christen-politici moeten in een pluriforme samenleving – om erger te voorkomen – vaak meewerken aan 'rechts'-regelingen (abortusregelingen, echtscheidingsregelingen enz. enz.) die strijdig zijn met het gebod van de Heer, strijdig met het leven van de christelijke gemeente, een aantasting van de messiaanse droom. Dat is in onze gebroken, verzondigde wereld de harde, politieke realiteit.

Men kan dit alles idealistisch wegwuiven, maar ik herinner er toch maar even aan dat zelfs onder het theocratisch bestel van het oude verbondsvolk Israel (bepaald geen pluriforme samenleving in onze zin van het woord) Mozes, als ik het even zo mag uitdrukken, de hand moest lichten met het verbod van echtscheiding. Vanwege de 'hardheid uwer harten', zegt Jezus in Mt. 19:8. Ik denk dat zulke permissiviteit ook heden, zo niet in de christelijke gemeente dan toch binnen een democratisch staatsbestel, onontkoombaar is. Compromissen zijn tot op zekere hoogte onvermijdbaar. Hoever je bij gelegenheid mag gaan in het reguleren van wat je zelf

als een grof schandaal of als een demonisch kwaad ervaart? Ik denk dat zoiets voor het geweten van iedere overheidsdienaar persoonlijk ligt. Maar je hoeft alleen maar te denken aan het God-onterend tuig dat wij 'kernwapens' noemen en dat wij als een palissade om het pretpark van de westerse consumptiemaatschappij hebben opgesteld om te beseffen hoe weinig benijdenswaard heden ten dage het leven van een gewetensvol politicus is. Om kort te gaan, politiek bedrijven is het roeren in een ontzettend stugge brij, waarin je als goedwillend christen-politicus, afgezien van je geweten en gezond verstand met van allerlei rekening hebt te houden: met de bestaande orde, met andersdenkenden, met gevoelige tradities, met internationale afspraken, met een ongewisse toekomst en – vooral niet te vergeten – met de onuitroeibaarheid van het kwaad, ook waar het je eigen opstelling betreft. Ga er maar aan staan. Je durft er, je kunt er, ternauwernood de naam 'christelijke politiek' aan hechten. Want wat heeft die moeizame weg van het politieke handwerk, waarin je zo vaak *moet* konkelen met het kwaad, zo vaak moet mikken op het nog net haalbare, van doen met het koninkrijk van God?

Ondraaglijke spanning

Kunt u zich voorstellen, dat er christenen zijn – en vaak niet de minste – die juist onder de diepe indruk van de immense afstand tussen de wetten van het koninkrijk Gods, samengevat in de 'bergrede' van Jezus (Mt. 5-7), en wat wij in het koninkrijk der Nederlanden, in NAVO-verband enz. van onze rechtsideeën brouwen, het ideaal van christelijke politiek of in ieder geval van een christen-democratische partijformatie hebben opgegeven? Ze doen dit niet omdat zij de droom hebben prijsgegeven en pure pragmatisten zijn geworden. Dat komt natuurlijk ook voor. Aan zulke mensen heb ik echter geen boodschap. Neen, wat mij bezig

houdt is dat er mensen zijn die de praktische politiek, zoals door christen-democraten in of buiten Nederland bedreven, dermate in strijd achten met de kern van het evangelie dat ze – niet gecompromitteerd door uitgekende partijprogramma's en uitgekookte regeringsafspraken – bij het uitbrengen van hun stem e.d. nog slechts naar bevind van zaken willen handelen. Ze willen ter plekke bekijken welke al of niet 'confessionele' partij in een concrete situatie het meest in de buurt komt van de evangelische norm en van de bijbelse hoop. Ze haken af vanwege de al te grote afstand, om niet te zeggen, vanwege de tegenspraak tussen droom en werkelijkheid.

Laat niemand hierover zijn schouders ophalen. Want de bijbel verzekert ons dat er zware tijden komen, waarin iedereen op een bepaald moment uit het openbare leven gestoten kan worden, iedereen die niet een knieval doet voor de demonie van deze werkelijkheid, voor de machten die opkomen uit de volkerenzee (lees Openb. 13). In Oost-Europa kan men hierover meepraten. Wie zal zeggen hoever wij daar in het zgn. vrije Westen van af staan?

Gods rijk en het koningschap van Christus

Het wordt nu ook eens tijd te kijken naar de keerzijde van de medaille, naar mijn tweede stelling. Want de afstand tussen politiek en geloof, tussen Den Haag vandaag en het messiaanse rijk van morgen, mag dan immens groot zijn, dat er desondanks een *band* tussen beide is, een heel wezenlijke band, moet óók gezegd worden. Ter bemoediging. Mijn tweede hoofdstelling gaat in tegen het doemdenken van politieke realisten en luidt: *Er is een intiem verband tussen de politieke rechtsorde en het koninkrijk van God vanwege het koningschap van Christus én vanwege het vicariaat van de politicus.*

Heel kort iets over het eerste, het koningschap van Christus; kort, omdat het bij-

bels getuigenis op dit punt zo onweersprekelijk is.

Jezus mag dan voor Pilatus lange tijd gezwegen hebben om hiermee te kennen te geven dat zijn koninkrijk niet van deze wereld is en niet strookt met de politieke ambities van deze overheidsdienaar, twee dingen kreeg Pilatus in ieder geval wel overduidelijk te horen, te weten dat Jezus waarlijk koning is en voorts, dat het gezag van de politieke overheid een van God gegeven gezag is (Joh. 18:37; 19:11).

In de staat en in de politiek zijn we met andere woorden niet op neutraal terrein. We bevinden ons niet op een aan de machthebbers prijsgegeven of op een door de zonde overwoekerd gebied, waar 'Real-politik' de hoogste wijsheid is. Neen, we bevinden ons nog steeds in de orde van Gods scheppingswerkelijkheid, waar God in Christus inderdaad koning is, zij het dan ook een koning *incognito*.

Hoezeer Christus dit koningschap sedert Zijn verrijzenis metterdaad ook uitoefent, blijkt uit de bijbel slag op slag. Ons geloof klampt zich hieraan vast, bevend soms, dwars door de onbegrijpelijke verschrikkingen van Auschwitz en Sobibor heen. Maar toch, Hij en niemand anders is de 'overste van de koningen der aarde' (Openb. 1:5). Op een of andere manier worden alle machten in deze wereld 'overruled' door de koningsmacht die Jezus als de verborgen Messias reeds nu in ons midden uitoefent en die ook het politieke handwerk richting geeft en zinvol maakt.

Gods rijk en het vicariaat van de politicus

En dan nu dat politieke vicariaat. In de bijbel heet de overheid een 'instelling van God' (Rom. 13:2). Wie dus politiek bedrijft doet aan 'Gods-dienst' in de letterlijke zin van het woord. Wie een overheidsambt bekleedt is net zo goed als wie een kerkelijk ambt bekleedt een *vicarius Dei*, een plaatsvervanger en stedehouder van God op een stukje van Zijn aarde. Hij of zij is in dienst bij de Hoogste Overheid.

Om die reden kunnen niet alleen de koningen van Israel, maar kan in de bijbel zelfs de Perzische koning Cyrus op een gegeven moment 'messias', d.i. een 'Godsgezalvde' worden genoemd (Jes. 45:1). Om die reden noemt de psalmist de rechters van Israel af en toe zelfs 'goden'; ze hebben als het ware in de rechterstoel van God plaats genomen. Evenals Pilatus zijn ze, of ze het leuk vinden of niet, Gods vicarissen, bekleed met een van God gegeven ambt.

Dat daarmee het overheidsoptreden van bovenaf gelegitimeerd en dus geëxcuseerd zou worden, is een bekende insinuatie uit humanistische kring. Het tegendeel is waar. Wie leest over de 'rechtsgoden' in Ps. 58 en 82 of over de zonde van Pilatus (Joh. 19:11) ontdekt dat het optreden van zulke mensen langs deze weg niet wordt gelegitimeerd maar *gekritiseerd*. Kennelijk is niet de mens, laat staan de machthebber, laatste norm van recht en wet. Kennelijk is niet de mens, hetzij als individu, hetzij als volk, de hoogste soeverein. Bij mensen blijkt het recht uiteindelijk niet veilig te zijn. Over legitimatie gesproken, een humanistische visie op de overheid zou machthebbers wel eens eerder een alibi voor onrecht kunnen verschaffen dan een bijbelse visie. Uiteraard ontken ik niet dat je met de laatste ook aan de haal kunt gaan.

Volgens de bijbel heeft het recht dat de overheid bestelt iets van doen met het heilig recht van God. Zo vaak het recht wordt kromgebogen in de straten, zo vaak het geweten van de machthebbers is dichtgeschroeid, is er God zij dank nog een laatste Hof van Appèl, een Laatste Oordeel.

Het politieke vicariaat is en blijft betrokken op het Rijk van gerechtigheid. God ontkoppelt de oude en de nieuwe wereld niet. Kennelijk heeft Hij aan een mensheid die voorwerp mag zijn van Zijn eeuwig welbehagen, dank zij Christus ook in het heden een leefbare wereld gegund, een

wereld die door Hem niet op haar beloop wordt gelaten. Het is en blijft per slot van rekening Zijn schepping, waarin Zijn officials werkzaam zijn.

We leven dus in een wereld waarin macht altijd verleende macht is. Anders gezegd: wij leven in een wereld waarin gezag niet rust in de machtsgreep van een enkeling noch in de soevereiniteit van een volk (ook al kiest dat zijn eigen parlement) maar waar dat gezag teruggaat op de soevereine wil van God. Wij leven in een wereld waarin het geldende gepositieerde recht zijn grond en toetssteen vindt in de rechtsverordeningen van de Here God. Wij leven in een wereld waarin politiek nog een geheiligde, of liever, een te heiligen dienst aan God mag zijn.

Ik vraag: Hebben wij, zolang God het gekerm van de gefolterde hoort, het recht om ons mandaat of vicariaat aan God terug te geven? Als christen met een messiaanse droom moet je het uitwendige, het beperkte, het gebrokene van de publieke en burgerlijke rechtsorde scherp onder ogen zien (om van de tekortkomingen van het internationale recht maar niet te spreken). Maar zonder die zo wanordelijke orde zou de wereld eerst recht in een hel

veranderen en zou er van de droom, naar ik vrees, niet meer dan een nachtmerrie overblijven.

Nogmaals, in de politiek staat een gewetensvol christen onder een enorme spanning. Wil je er alleen maar een platform betrekken om een profetisch getuigenis af te leggen dan kom je er wellicht zonder kleerscheuren van af. Maar wil je voor het politieke bedrijf daadwerkelijk verantwoordelijkheid aanvaarden als een vorm van Gods-dienst dan ontdek je eerst hoezeer je opereert op het breukvlak van twee werelden. Je ervaart het gebrek maar ook het gebod. Je weet van de rottigheid maar ook van de roeping.

Is het nog nodig een conclusie te formuleren? Zolang God deze aarde trouw blijft en niet toestaat dat de beul over zijn slachtoffer triomfeert zullen ook wij de aarde trouw blijven en dat mede door het middel van de politiek. Ook al zal de laatste op geen stukken na het rijk van God realiseren.

